

Iwona Malinowska: Wykrzykniki w języku, w tekście i w słowniku (na materiale języka rosyjskiego i polskiego)

1. Wybór tematu

Wykrzykniki są ważnym składnikiem aktu komunikacji, zaczynają funkcjonować już w pierwszych społecznościach jako elementy określonych kodów, które z czasem przybierają formę językową, stają się więc jednostkami języka, pełniącymi konkretne funkcje: uczestniczą w bezpośrednim wyrażaniu emocji i woli człowieka. Emocje, akty woli to dziedzina ludzkich przeżyć. Lingwistę interesuje to, jak ludzkie przeżycia wyrażane są za pomocą języka. *To i tylko to – pisał Stanisław Grabias – co w wyniku korelacji przeżycie : znak językowy zawarte jest właśnie w językowym znaku (...). Językoznawcę przecież nie interesują przeżycia, lecz ich językowe projekcje*¹.

W porównaniu z innymi nieodmiennymi częściami mowy owe językowe projekcje przeżyć bardzo długo pozostawały poza sferą badań naukowych i traktowane były marginalnie. W ostatnich dziesięcioleciach obserwuje się wzrost zainteresowania problematyką wykrzykników, ale ciągle jeszcze pozostają one jedną z najmniej opisanych jednostek języka.

¹ Grabias S., 1994: *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin, s. 255.

Aktywna obecność tych leksemów w żywej komunikacji powoduje, że zasługują one na wnikliwą analizę językoznawczą. Zbadanie i poznanie osobliwości leksemów wykrzyknikowych, ich treści semantycznych, właściwości funkcjonalnych i pragmatycznych jest zadaniem nie tylko ciekawym, ale i potrzebnym. Zatem obiektem swoich badań czynię rosyjskie i polskie wykrzykniki oraz wyrażenia wykrzyknikowe.

2. Struktura rozprawy

Przedłożona rozprawa składa się z wprowadzenia oraz trzech części. We wprowadzeniu do pracy sformułowałam cele i metodę badań, następnie scharakteryzowałam materiał badawczy stanowiący przedmiot trójaspекtowej analizy. Dokonałam także przeglądu różnych stanowisk badawczych w omawianej dziedzinie. W części pierwszej pracy scharakteryzowałam wykrzykniki jako elementy systemu językowego. Dokonałam klasyfikacji strukturalnej i semantycznej, a także podjęłam próbę opisu pragmatyki interiekcji. W części drugiej skupiłam się na użyciu leksemów wykrzyknikowych w tekście oraz określeniu pełnionych przez nie funkcji. Jednocześnie, na podstawie tzw. dwutekstów, poddałam analizie ich przekład. Natomiast w części trzeciej zaprezentowałam charakterystykę jednostek interiekcyjnych od strony opisu leksykograficznego zarówno

w słownikach definicyjnych, jak i przekładowych. Konfrontacja materiału tekstowego z leksykograficznym opracowaniem tych leksemów pozwoliła ponadto wysunąć propozycję uzupełnień i korekt w artykułach hasłowych interiekcji.

3. Cel i metoda badań

Celem rozprawy jest opis semantyczny, strukturalny i pragmatyczny możliwie pełnego zbioru rosyjskich i polskich wykrzykników, a także analiza sposobu ich prezentacji w słownikach oraz przekładu. Dokonałam całościowej ekscerpcji jednostek wykrzyknikowych z różnych źródeł leksykograficznych oraz usystematyzowałam je zgodnie z przyjętymi kryteriami.

Opracowanie ma charakter opisu kodyfikującego współczesny zasób wykrzykników dwóch języków słowiańskich – rosyjskiego i polskiego – oraz prezentacji użyć wyrażen wykrzyknikowych w konkretnych aktach komunikacji. Funkcje interiekcji w tekście określiłam za pomocą metody interpretacji semantycznej z uwzględnieniem roli kontekstu w określaniu różnych odcieni znaczeniowych i nacechowania stylistycznego wykrzykników.

4. Charakterystyka materiału badawczego

Zasadniczy zrąb materiału tworzą wykrzykniki i wyrażenia wykrzyknikowe pochodzące ze współczesnych słowników. Źródło stanowią najważniejsze rosyjskie

i polskie słowniki definicyjne (np. obydwaj największe słowniki rosyjskie, tzw. akademickie, jednatomowy słownik S.I. Ożegowa, spośród dzieł polskich – słowniki pod redakcją W. Doroszewskiego, M. Szymczaka, najnowsze słowniki języka polskiego pod redakcją S. Dubisza, B. Dunaja, E. Sobol), a także słowniki specjalistyczne (np. *Definicyjny słownik pomocniczych części mowy języka rosyjskiego* T.F. Jefriemowej, *Słownik polszczyzny potocznej* J. Anusiewiczza i J. Skawińskiego), w których leksemy wykrzyknikowe znalazły pełniejsze odzwierciedlenie. Konfrontacji przekładowej dokonałam na podstawie najnowszych słowników dwujęzycznych (rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich). Uzupełnienie materiału stanowią konteksty, zawierające wykrzykniki wyekscerpowane z oryginalnych tekstów literatury pięknej XIX, XX i początku XXI wieku oraz ich odpowiedników przekładowych. O doborze tekstów literackich nie decydowało wyłącznie kryterium wysokiej rangi artystycznej twórców. Obok dzieł wybitnych zostały wykorzystane teksty literatury popularnej, masowej. Jest to zabieg świadomy, gdyż takie właśnie teksty odzwierciedlają żywy język mówiony naszych dni, który stanowi naturalny kontekst użycia wykrzykników. Uwzględnienie dwutekstów pozwoliło mi wykorzystać dorobek tłumaczy. Powszechnie wiadomo, że tłuma-

czenie wypowiedzi nacechowanych emocjonalnie wymaga szczególnego kunsztu. Przekład wykrzykników z ich bogatą strukturą semantyczną i wielorakim zabarwieniem ekspresywnym należy do zadań nieprostych.

Kartoteka zawiera łącznie ponad 2000 jednostek, są wśród nich leksemy słownikowe i użycia tekstowe (w tym wielokrotne użycia tych samych wykrzykników w zróżnicowanych stylistycznie tekstach). Wśród 2000 interiekcji niemal połowę stanowią wykrzykniki rosyjskie. Ten sam materiał był weryfikowany w słownikach dwujęzycznych.

W wyselekcjonowanym materiale pominęłam interiekcje przestarzałe, opatrzone odpowiednim kwalifikatorem w haśle słownikowym (np. *dalipan*, *φopa*; wyjątek stanowi *zostańcie z Bogiem* – które wciąż pozostaje aktualne, szczególnie w kręgach osób wierzących). Pominęłam także takie wykrzykniki, które – jak się wydaje – wyszły z użycia bądź mają inne, częściej stosowane odpowiedniki. Ponadto w materiale uwzględniłam tzw. lekkie przekleństwa (pominęłam natomiast jednostki opatrzone kwalifikatorem *wulgarne*), a także onomatopeje i zwroty grzecznościowe. Te ostatnie budzą wśród językoznawców kontrowersje co do przynależności gramatycznej i charakterystyki językowej. Podjęcie takiej decyzji wydaje się uzasadnione, gdyż

celem niniejszej pracy jest jak najpełniejszy opis leksemów interiekcyjnych w aspekcie językowym, tekstowym i leksykograficznym, a nie polemika w kwestii włączenia do klasy wykrzykników bądź odrzucenia z niej wspomnianych wyrazów.

5. Wykrzykniki w języku – wyniki analizy

A. Analiza strukturalna

Ze względu na strukturę dokonałam podziału interiekcji na właściwe i pochodne, powstałe w wyniku funkcjonalno-semantycznego przekształcenia rzeczowników, czasowników, przymiotników, przysłówków, zaimków, a także frazeologizmów. Jeśli chodzi o wykrzykniki pochodne, to obserwuje się nieustanne wzbogacanie tej klasy leksemów w rezultacie transformacji różnych części mowy i przejścia ich do kategorii interiekcji. Z kolei wykrzykniki właściwe, etymologicznie niezwiązane z żadną częścią mowy, charakteryzują się nietypowym połączeniem głosek i często zawierają dźwięki, które nie mają adekwatnego oznaczenia graficznego. W takich wypadkach mówimy o tzw. pisowni umownej. Osobno ujmuję trzecią grupę, czyli wykrzykniki dźwiękonaśladowcze, które budzą najwięcej zastrzeżeń badaczy, jeśli chodzi o włączenie lub niewłączenie ich do kategorii interiekcji. Onomatopeje funkcjonują bowiem jako jednostki językowe imitujące dźwięki, czyn-

ności, nie są zaś wyrazicielami emocji czy aktów woli. Kartoteka słownikowa wszystkich interiekcji w języku rosyjskim i polskim jest stosunkowo obszerna, choć należy pamiętać o pewnych brakach w leksykograficznym ujęciu tych leksemów. Ponadto na uwagę zasługują interiekcje obecne w mowie potocznej, szczególnie wszelkie neologizmy, efemerydy i te, które ze względu na nietypowe połączenia dźwięków nie znajdują odzwierciedlenia w słownikach.

B. Analiza semantyczna

Semantyka wykrzykników oraz uznanie ich za wyrazy samodzielnie znaczące jest jednym z szeroko dyskutowanych problemów w językoznawstwie. Istnieje wiele klasyfikacji semantycznych leksemów wykrzyknikowych. W różnych klasyfikacjach wyrażają się odmienne poglądy językoznawców, nie bez znaczenia są trudności w określeniu semantyki wykrzykników, zależnej od sytuacji komunikacyjnej, kontekstu, intonacji, gestów i mimiki. Podstawowy podział z punktu widzenia semantyki pozwala wyróżnić zarówno w języku rosyjskim, jak i polskim dwie grupy wykrzykników: emocjonalne i imperatywne. Jest to jednak najbardziej ogólny podział, który w żaden sposób nie odzwierciedla tej różnorodności, jaka cechuje omawiane leksemy. Badanie zebranego materiału leksykograficznego dało podstawy do stworzenia własnej roboczej koncepcji klasyfikacji interiekcji. Nale-

ży jednak zaznaczyć, iż jej trzon stanowi koncepcja W. Winogrodowa. Wśród badanych leksemów wyodrębniłam osiem grup znaczeniowych: 1) wykrzykniki emocyjne, np. *ай, блеск, ech, o rany*; 2) wykrzykniki wyrażające emocjonalną ocenę sytuacji, np. *крышка, Боже сохрани, kaput, broń Boże*; 3) wykrzykniki wyrażające emocjonalny stosunek do słów współrozmówcy, np. *вот ещѐ, раду Бога, coś ty, jak Boga Kocham*; 4) wykrzykniki imperatywne, np. *зеи, караул, hop-hop, sio*; 5) wykrzykniki związane z etykietą grzecznościową, np. *не за что, пока, до зобачения, serwus*; 6) wykrzykniki – komponenty kołysanek i pieśni ludowych oznaczające stany emocjonalne, np. *ай-люли, баю-баюшки-баю, a-a-a, danaż-moja dana*; 7) wykrzykniki reprezentatywne, np. *анчи, щѐлк, сток, plusk*; 8) czasowniki wykrzyknikowe, np. *дѣрг, морз, ciach, рымс*. Tam, gdzie wydawało się to konieczne, wprowadziłam dodatkowy podział, by uzyskać przejrzystość eksplikacji, np. wśród emocyjnych wymieniłam emocje pozytywne, negatywne i inne odczucia. W wyniku analizy semantycznej leksemów wykrzyknikowych można było także określić stopień wieloznaczności poszczególnych interiekcji. Istnieje pokaźna grupa wykrzykników wyrażających skrajne emocje: od radości, poprzez zdumienie i zrozumienie, aż do lęku i strachu. Warto dodać, że w mowie potocznej przed-

stawicieli młodszego i średniego pokolenia Rosjan i Polaków obserwuje się tendencję do stosowania nowych, zapożyczonych interiekcji. W ciągu wieków w rezultacie wzajemnych kontaktów różnych narodów na grunt rosyjski i polski na równi z innymi leksemami przechodziły z języków obcych także interiekcje. Proces ten trwa nieprzerwanie. Obecnie najbardziej aktywny, a nawet ekspansywny pod tym względem, jest język angielski, zwłaszcza jego wersja amerykańska. Do najnowszych zapożyczeń we współczesnym języku rosyjskim i polskim należą wykrzykniki typu: *űec (jes)*, *oy (ot)*, *vay (ta)*, *ync (ups)*, *кул (kul)*, *бла-бла-бла (bla-bla-bla)*.

C. Analiza pragmatyczna

W odróżnieniu od semantyki pragmatyka zajmuje się użyciem języka, a więc relacją zachodzącą pomiędzy komunikatem, jego nadawcą i odbiorcą oraz sytuacją i kontekstem wypowiedzi. Kontekst ułatwia odbiór interiekcji. Nie pozwala przypuszczać, domniemywać, a sugeruje znaczenie wykrzyknika. Na podstawie dokonanej przeze mnie analizy pragmatycznej wybranych interiekcji w trzech głównych grupach wykrzykników: emotywnych, typu *тьфу – tfu*, imperatywnych, typu *но – no*, i reprezentatywnych, typu *стук – stuk (puk)*, można jednoznacznie stwierdzić, że wszystkie wykrzykniki mogą pełnić wielorakie funkcje. Na ich zmianę mają wpływ okoliczności użycia,

postawa nadawcy i odbiorcy, ich wiedza na swój temat oraz na temat sytuacji, w której się znajdują. Wydaje się, że wśród wykrzykników emotywnych nie występuje ani jeden, do którego byłaby przypisana tylko jedna funkcja. Natomiast wśród imperatywnych i reprezentatywnych mogą wystąpić wykrzykniki wielofunkcyjne i jednofunkcyjne pragmatycznie. Wykrzyknik o najwyższym stopniu wieloznaczności może tworzyć nieograniczoną liczbę aktów komunikacyjnych, które realizują skrajne funkcje pragmatyczne, np. dla wykrzyknika rosyjskiego *ax* i polskiego *ach* udało się zgromadzić 13 różnych kontekstów dla każdego z języków, obrazujących odmienne funkcje pragmatyczne. Należy pamiętać, że wymienione w rozdziale funkcje każdego leksemu wykrzyknikowego zostały ustalone na podstawie zebranego materiału literackiego. Zatem można wnioskować, że nie wyczerpuje to całego potencjału użycia. Przeprowadzona analiza pragmatyczna wydaje się jednak potwierdzać przyjęte w tej części pracy założenie, że zmiana warunków użycia każdego wykrzyknika prowadzi do zmiany jego znaczenia i funkcji pragmatycznej.

6. Wykrzykniki w tekście – wyniki analizy

A. Funkcje interiekcji w tekście

W dokonanej przeze mnie analizie tekstowej określiłam funkcje, jakie mogą pełnić wykrzykniki

i wyrażenia wykrzyknikowe. Podstawową, a zarazem najbardziej wyrażoną, znaczącą funkcją wykrzykników w tekście jest funkcja emotywna (ekspresywna). Odniesienie do interiekcji występuje ponadto w omówieniach funkcji fatycznej, a dokładniej w nawiązaniu, podtrzymaniu i zakończeniu aktu komunikacji. Nie mniej istotną rolę pełni funkcja impresywna (nakłaniająca, konatywna, perswazyjna). W niej najpełniej realizują się wykrzykniki imperatywne. Niektórym wykrzyknikom, takim jak: zaklęcia, przekleństwa, błogosławieństwa, można przypisać także funkcję magiczną. Dodatkowo nad każdą z powyższych funkcji nadbudowuje się funkcja informacyjna. Nadawca komunikatu językowego bowiem, stosując w swej wypowiedzi wykrzyknik, informuje odbiorcę komunikatu o swoim stanie emocjonalnym. Ponadto różnorodnemu użyciu języka w określonej społeczności przysługują jeszcze dwie funkcje: socjalizująca i kulturotwórcza. Zatem teksty z wykrzyknikami pełnią również takie role.

B. Wykrzykniki a rzeczywistość.

Dialog i narracja

W dalszej części rozdziału zaprezentowałam pogląd, że akty komunikacyjne z użyciem wykrzykników emotywnych są tworzone przez rzeczywistość, natomiast zawierające wykrzykniki imperatywne rzeczywistość dopiero tworzą. Interiekcje ematywne bowiem

w akcie komunikacji pojawiają się jako konsekwencja zaistniałych okoliczności, powodujących określoną reakcję nadawcy. W aktach komunikacyjnych z użyciem interiekcji imperatywnych nadawca sam wpływa na sytuację, wywołując reakcję odbiorcy komunikatu językowego. Interiekcje reprezentatywne występując w dialogu, przyjmują cechy emotywnych lub imperatywnych, natomiast w narracji częściej odnoszą się do stanu minionego, a nie rzeczywistego, pełniąc funkcje reprezentowania czynności i odgłosów. Interiekcje ematywne i imperatywne najczęściej występują w użyciach dialogowych. Ważną rolę odgrywają również w narracji, która przeważa w utworach literackich. Użycie wykrzyknika w dialogu sprawia, że przedstawiona sytuacja jest dynamiczna, żywa, bardziej naturalna. Jak udowodniłam, zastąpienie wykrzyknika opisem sytuacyjnym skutkuje utratą walorów stylistycznych tekstu. W aktach dialogowych i narracyjnych wykrzykniki występują przed lub po wypowiedzeniu wyjaśniającym sytuację komunikacyjną. Wykrzyknik wpleciony w tekst bywa nazywany emocjonalną parentezą. Swoją obecnością wzmacnia sens wypowiedzi. Ta emocjonalna parenteza dotyczy przede wszystkim emocji negatywnych, choć, jak pokazałam, można jej przypisać również emocje pozytywne. Analiza tekstów literackich pod względem

obecności interiekcji prowadzi natomiast do konkluzji, że idiolekt pisarski również zawiera te leksemy. Okazuje się, że prawie każdemu z pisarzy można by przypisać jego ulubione wykrzykniki, których w danym utworze literackim nadużywa lub stosuje bardzo często.

C. Przekład wykrzykników

Interiekcje dość często są pomijane w procesie tłumaczenia zarówno z języka polskiego na język rosyjski, jak i z języka rosyjskiego na polski. Niekiedy proces ten prowadzi do zachwiania emocjonalnego zabarwienia wypowiedzi. Można zaobserwować również zjawisko odwrotne, polegające na dodaniu interiekcji w przekładzie. Motywację może stanowić w tym wypadku chęć nadania wyrazistości wypowiedzi. W przeprowadzonej analizie przekładu na podstawie dwutekstów wyodrębniłam trzy grupy adekwatności przekładu: ekwiwalenty, analogi i adekwatne zamiany. Grupa ekwiwalentów obrazuje ten sam ładunek emocji w języku oryginału i przekładu. Polega na doborze słownikowych, systemowych odpowiedniości. Grupa analogów ilustruje proces poszukiwania kolejnego wariantu czy też trafniejszego translatu w doborze odpowiedniości przekładowej. Natomiast adekwatne zamiany to grupa interiekcji, w której dobór ekwiwalentu nie jest oczywisty i wymaga szerokiej wiedzy pozajęzykowej, niekiedy stwarza trudności w przekładzie.

W charakterze bardziej szczegółowej ilustracji dokonałam analizy pięciu grup etymologicznie powiązanych z leksemami: *Chryste (Jezu)*, *Matka (Matka Boska)*, *litość/miłość (Boska)*, *rany*, *cholera*. W jej wyniku można było odnotować bogactwo wariantów przekładu powyższych wykrzykników na język rosyjski. Podjęcie problematyki przekładu prowadzi do konstatacji, że obszar, po którym porusza się tłumacz w poszukiwaniach ekwiwalentów wykrzyknikowych, jest bardzo szeroki, a jednocześnie ściśle powiązany z jego idiolektem. Ta różnorodność przekładu to także symptom trudności tłumaczenia wykrzykników.

D. Uwarunkowania kulturowe i wpływ cech narodowych na stosowanie wykrzykników

Jedną z właściwości interiekcji jest powiązanie ich semantyki z szeroko pojętą specyfiką narodową. Jak zilustrowałam, tłumaczenie wykrzykników metodą transliteracji może prowadzić do zakłócenia odbioru semantyki tekstu czy też stylu narracji. Pojawia się również problem nieprzekładalności oraz ignorowanie interiekcji w przekładzie, wynikające z niezrozumienia odmienności kulturowych. Środki emocji bowiem podlegają nie tylko sytuacyjnym, ale także społecznym uwarunkowaniom. Adekwatny przekład wykrzyknika to zarówno uwzględnienie szerokiego kontekstu, jak

i aspektu narodowo-kulturowego związanego z daną jednostką wykrzyknikową.

7. Wykrzykniki w słowniku – wyniki analizy

Umieszczenie adekwatnych opisów leksykograficznych w słownikach jedno- i dwujęzycznych może mieć miejsce tylko po wnikliwej analizie tekstowej pozwalającej ustalić semantykę interiekcji.

W tej części pracy, w której dokonuję analizy leksykograficznej wykrzykników, na wybranych przykładach omówiłam aktualnie przyjęty sposób opracowania artykułów hasłowych z wykrzyknikami w słownikach jedno- i dwujęzycznych, jak również zaproponowałam pewne modyfikacje.

Opis leksykograficzny wszystkich leksemów (w tym interiekcji) w słowniku jednojęzycznym winien być wyczerpujący, podany w sposób przejrzysty i zrozumiały dla przeciętnego, pod względem kompetencji językowych, użytkownika. Podobnie słownik dwujęzyczny powinien w sposób czytelny prezentować informacje pewne i ściśle.

Liczne artykuły hasłowe wykrzykników w słownikach definicyjnych odzwierciedlają ich semantykę w sposób niepełny. Ich opis jest, jak się wydaje, mało precyzyjny. Przytaczane egzemplifikacje odnoszą się jedynie do niektórych znaczeń. Zdarza się również, że prezentuje się je bez wystarczającego kontekstu i dodatkowych wyjaśnień.

Ponadto w odniesieniu do wielu wykrzykników w artykule hasłowym pojawia się tzw. otwarty szereg wyliczeniowy. Powstaje w ten sposób tzw. bezpieczna przestrzeń jako obszar, po którym porusza się w swoich domysłach odbiorca artykułu hasłowego. W odniesieniu do dużej grupy wykrzykników występuje brak informacji dotyczących intonacji, co ma zasadniczy wpływ na semantykę tych leksemów. Uzupełnienie informacji umieszczonej w artykule hasłowym interiekcji powinno zatem polegać na bardzo wnikliwej charakterystyce semantycznej, stylistycznej, graficznej wraz z uwzględnieniem wariantów dźwiękowych oraz wiedzy na temat gestykulacji i mimiki nieodłącznie towarzyszących tym leksemom. Spora część wykrzykników wymaga również egzemplifikacji. Należy jednak pamiętać, by przykład z jednej strony prezentował wystarczający kontekst dla zrozumienia interiekcji, z drugiej natomiast, by zbyt bogata egzemplifikacja nie prowadziła do nadmiernego rozbudowania haseł.

Słowniki przekładowe z serii małych czy kieszonkowych, których głównym zadaniem jest pomoc w bezpośrednich kontaktach rozmówców, powinny zawierać grupę wykrzykników o największej częstości użycia w codziennej komunikacji. Analiza słowników przekładowych dużego formatu natomiast pozwala stwierdzić, że uwzględniają one jednostki wy-

krzyknikowe szeroko, choć nie wyczerpująco.

W opisie leksykograficznym niektórych leksemów interiekcyjnych korekty wymaga objętość haseł. Chodzi o uzupełnienie materiału o pary ekwiwalentów występujące w dziełach literackich i ich przekładach. Korekty leksykograficznej wymaga również sposób umieszczania wyrażen wykrzyknikowych w słownikach dwujęzycznych. Zasada umieszczania związków wyrazowych w obrębie haseł wywoływanych przez komponenty tych związków prowadzi do „bałaganu leksykograficznego”. Proponuję zatem umieszczenie wyrażen wykrzyknikowych jako odrębnych haseł. Ponadto znaczna grupa wykrzykników właściwych wymaga dodatkowej charakterystyki graficznej w słownikach przekładowych. Związane jest to z uzależnieniem określenia semantyki danej interiekcji od jej reduplikacji. Dodatkowej modyfikacji wymagają również hasła, w których po translądzie wylicza się kilka translatów, oddzielając je jedynie przecinkami lub średnikami. W tym wypadku odbiorca zmuszony jest do samodzielnego, często przypadkowego doboru ekwiwalentu. Zatem zadaniem istotnym staje się ograniczenie odpowiedniości przekładowych w myśl zasady postulowanej przez J. Wawrzyńczyka: a – b. Do proponowanych uzupełnień należy także uwzględnienie w definicjach haseł wykrzyknikowych w słow-

nikach przekładowych informacji dotyczących intonacji, mimiki i gestu, co sprzyjałoby pełniejszej eksplikacji i ułatwiło dobór ekwiwalentów. Postuluję ponadto zwiększenie liczby jednostek interiekcyjnych. Brak wykrzykników to brak ekspresji, emocji, wyrazistości wypowiedzi. Częstość użycia ich w mowie i piśmie jest ogromna, zatem warto, by również słowniki przekładowe włączyły większą ich liczbę do swoich zasobów.

W odniesieniu do słowników definicyjnych zasadne wydaje się opracowanie słowników aspektowych wykrzykników i wyrażen wykrzyknikowych w obu z analizowanych języków, w których proponowane korekty mogłyby znaleźć swoje odzwierciedlenie. Ponadto można by zastanowić się nad opracowaniem polsko-rosyjskiego słownika przekładowego jednostek wykrzyknikowych.

Opis leksykograficzny jednostek interiekcyjnych jest zadaniem trudnym, ale ich wielość, żywa obecność w mowie i piśmie, różnicowanie strukturalne, semantyczne, pragmatyczne, a także wielofunkcyjność z pewnością zasługują na rzetelną obróbkę leksykograficzną.

8. Konkluzja

Wnikliwa analiza wykrzykników i wyrażen wykrzyknikowych unaocznia, że mimo ich aktywnej obecności w aktach komunikacji ciągle jeszcze nie są opisane i zin-

terpretowane w wystarczającym zakresie. Ich prezentacja w słownikach jedno- i dwujęzycznych także nie jest pełna. Przeprowadzona przeze mnie wieloaspektowa analiza wykazała, że klasa wykrzykników jest niezwykle zróżnicowana wewnątrz, stąd niełatwa do spójnego opisu. Przedłożona rozprawa nie wyczerpuje zatem problematyki jednostek interiekcyjnych. Podjęta przeze mnie próba opisu wykrzykników i wyrażen wykrzyknikowych w trzech aspektach: językowym, tekstowym i słownikowym stanowi jedynie przyczynek do dalszych badań nad tymi leksemami.

Katarzyna Maria Siewert: *Semantyczna analiza terminów prawnych na przykładzie terminologii prawa handlowego. Niemiecko-polskie studium kontrastywne*¹

1. Wybór tematu i struktura rozprawy

Prawo stanowi szczególną dziedzinę życia społecznego. Jego swoisty charakter polega na tym, iż jest ono stanowione przez określone społeczeństwo, na które jednocześnie wywiera niezwykle duży wpływ. Prawo jest stosowane przez państwo jako skuteczny instrument

służący do wpływania na zachowania obywateli oraz do organizowania i sterowania życiem społecznym. Szczególną gałęzią prawa jest prawo handlowe, które reguluje stosunki między przedsiębiorcami. Zjednoczenie Europy w ramach Unii Europejskiej i globalizacja wymusiły harmonizację stosunków handlowych. Przemiany społeczne oraz potrzeba regulacji przyczyniają się do powstawania nowych pojęć, które muszą być nazwane. Prawo, podobnie jak inne dyscypliny, nieustannie poszerza więc swoją terminologię, aby dotrzymać kroku szybko zachodzącym zmianom i aby nową rzeczywistość objąć regulacją prawną. Do tworzenia nowych terminów wykorzystuje się rozmaite środki. W pracy zostały opisane i poddane semantycznej analizie terminy prawne, które powstały w wyniku terminologizacji, wykorzystania środków słowotwórczych oraz w wyniku zapożyczenia z innych języków.

Przedłożona rozprawa składa się z części teoretycznej i empirycznej. W pierwszym rozdziale części teoretycznej zostały sformułowane cele istotne z punktu widzenia projektu badawczego, następnie został opisany korpus stanowiący przedmiot analizy semantycznej oraz metoda badawcza. Zaprezentowano także przegląd obecnego stanu badań nad językiem prawa w Niemczech i w Polsce.

Drugi rozdział został poświęcony teoretycznym podstawom i za-

¹ Rozprawa napisana w języku niemieckim, oryginalny tytuł: *Semantische Analyse juristischer Fachwörter am Beispiel der Terminologie des Handelsrechts. Eine deutsch-polnische kontrastive Studie.*